

Kršćanska ženidba u slučaju isključenja sakramentalnog dostojanstva

Klara ČAVAR*

Sažetak

Ženidba je od samog početka čovječanstva uživala svet i religiozan karakter. U današnjem svijetu prisutna je pojava da krštene osobe izabiru crkveno vjenčanje iz tradicionalnih ili društvenih razloga, a sve manje iz razloga vjerske naravi. Pitanje valjanog slavljenja ženidbe, utjecaj pomanjkanja osobne vjere na sakrament ženidbe kao i potrebitost ispravne nakane te problem samog isključenja sakramentalnosti pozitivnim činom volje — neka su od pitanja kojima se bavi ovaj prilog.

Uvod

U današnjem suvremenom svijetu čini se da sakramentalnu vrijednost ženidbe, odnosno samu sakramentalnu ženidbu zaručnici na određeni način obezvređuju — naime, ne daje se pravo i puno značenje sakramentalnoj dimenziji; čak se pokazuje i jedan određeni vid prezira spram sakramentalnog dostojanstva ženidbe.

S pravnog gledišta problem isključenja sakramentalnosti jako je složen i otvoren za proučavanje, bilo od strane kanonskog pravosuđa, bilo od doktrine. Pitanje je također jako aktualno jer se bavi zanimljivom i, mogli bi smo reći, pomalo čudnom problematikom — radi se naime o osobama koje traže od Crkve slavljenje ženidbe i nastoje u isto vrijeme isključiti pozitivnim činom volje nešto što ženidbi bitno pripada, to jest sakramentalnost bez koje ženidba između dvije krštene osobe ne može biti valjano sklopljena.¹

U aktualnom sekulariziranom društvu jedan dio zaručnika izabire vjerski obred slavljenja ženidbe izrazito iz tradicionalnih motiva ili radi estetskog doživljaja, a da pritom sakramentalno dostojanstvo nije na odgovarajući način poštivano ili ga se čak isključuje kao nepotrebno. Iz tih razloga u posljednje vrijeme pitanje isključenja sakramentalnosti, kao i odnos vjere i sakramenta te odnos nakane i sakramenta, sve je prisutnije i aktualnije u kanonskom pravosuđu.

* Dr. sc. Klara Čavar, Centar za bioetiku Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove, Jordanovac 110, Zagreb.

1 »Krist Gospodin uzdigao je na dostojanstvo sakramenta ženidbeni savez među krštenima, kojima muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru supruga te k rađanju i odgajanju potomstva.« (Kan. 1055 § 1).

U ovom prilogu pokušat ćemo predočiti i analizirati temeljne pretpostavke i problematiku isključenja sakramentalnog dostojanstva te što o tom problemu načava učiteljstvo Crkve, kanonska pravna znanost i kanonsko pravosuđe.

1. Odnos između ugovora i sakramenta u ženidbenom savezu krštenih

1.1. Pojam »contractus« — »ugovor«

Pojam »matrimonialis contractus« — »ženidbeni ugovor« u prošlosti se često rabio bilo među pravnicima² bilo u učiteljstvu³. Međutim, od II. vatikanskog sabora i posebno danas uporaba tog pojma u ženidbenom pravu jako je kritizirana i na teološkom⁴ i na pravnom⁵ području. Bilo bi opravdano zapitati se nije li došlo vrijeme da ta terminologija bude promijenjena, nadasve ako se zna da već II. vatikanski sabor ne upotrebljava pojam »contractus« i da umjesto njega koristi pojam »foedus« — »savez«⁶. Možemo reći da se čini pregrubim nazivati »ugovorom« jednu takvu osobitu stvarnost, pa bilo to i s pravnog gledišta, kao što je sakrament ženidbe. Pojam »contractus«, kao što smo već spomenuli, upotrijebljen je u novom Zakoniku⁷, ali ga nikad nije koristilo suvremeno crkveno učiteljstvo. Zanimljivim se čini spomenuti razmišljanje kanonskog pravnika J. M. Serrana Ruiza koji primjećuje kako je kan. 1055 § 2 propustio idealnu priliku koju mu je pružio II. vatikanski sabor, da definitivno odbaci uporabu pojma »contractus« u području

»Stoga među krštenima ne može biti valjana ženidbenog ugovora koji ujedno ne bi bio sakrament« (Kan. 1055 § 2), *Zakonik kanonskog prava*, GK, Zagreb, 1988.

- 2 Dovoljno je vidjeti većinu literature koja upotrebljava tu terminologiju, a koja se odnosi na Zakonik kanonskog prava iz 1917.
- 3 Ovdje ćemo spomenuti najstarije i zatim nedavne intervencije u kojima se koristi takva terminologija: Benedetto XIV, *Lettera Radditae sunt* — o civilnoj ženidbi katolika, *Lettera Paucis abhinc* — o obvezatnosti kanonske forme; Pio XI., enciklika *Casti connubii*.
- 4 W. Kasper daje prednost uporabi termina »sporazum«—»pactum« nad terminom »ugovor«—»contractus« i također nad terminom »institucija«, držeći da »sporazum« izražava pozitivnije značenje od druga dva termina (W. Kasper, *Teologia del matrimonio cristiano*, 41–42). Slično tumačenje daje i Baldanza ističući kako je sakramentalno obilježje mnogo bogatije nego što ga može izraziti pojam »ugovor« — »contractus« (G. Baldanza, *L'approfondimento del segno sacramentale per rinnovamento e lo sviluppo della teologia matrimoniale: alcune nuove prospettive*, *La Scuola Cattolica* 103 (1975) 291–338).
- 5 Pravnici također kao temelj svoje kritike termina »contractus« navode njegovu nemoć da izrazi bogatstvo ljudskih i duhovnih vrijednosti ženidbe. Usp. P. Moneta, *Il Matrimonio*, 24; G. Dalla Torre, *Aspetti dell'inseparabilità tra contratto e sacramento e conflitti tra Chiesa e Stato nell'età moderna*, *Monitor ecclesiasticus* 118 (1993) 113–144; J. M. Serrano Ruiz, *L'ispirazione conciliare nei principi generali del matrimonio canonico*, in *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna 1991, 50. 52.
- 6 »Sabor u svom dugom poučavanju o ženidbi (usp. *GS* 47–52), gdje ne nedostaju pozivanja na pravne propise i pojmove, ne upotrebljava nijedanput termin »contractus«. To je uvjerljiva činjenica koja se komentira sama«, *Ibid.* str. 51.
- 7 Upotrijebljen je samo dva puta: u kan. 1055 § 2. i kan. 1097 §2.

ženidbenog prava⁸. Unatoč konstantnom korištenju tog pojma, moramo istaknuti da ovaj pojam ni u kojoj mjeri ne izražava bogatstvo ni naravnog ženidbenog saveza, a kamoli bogatstvo i dostojanstvo sakramentalne ženidbe.

1.2. Nerazdvojjivost ugovora i sakramenta u ženidbenom savezu krštenih

Načelo »nerazdvojjivosti« između ugovora i sakramenta možemo nazvati prvim problemom ili pitanjem koje se pred nas stavlja kad govorimo o ženidbi među krštenim osobama. Ova problematika, a na poseban način pitanje je li krštenima moguće ostvariti ženidbeni ugovor, a da taj ugovor ne bude sakrament, kroz povijest je bila uzrokom mnogih rasprava. U povijesti se ovo pitanje izravno prvi puta nameće u raspravi o sakramentalnosti ženidbe među nijemima i u ženidbama sklopljenim između odsutnih osoba, tj. prilikom sklapanja braka preko zastupnika. U takvim situacijama postavlja se pitanje oko ostvarenja sakramenta, dok realizacija »ugovora« nije upitna.⁹ U prošlosti su neki teolozi smatrali da u slučaju slavljenja sakramenta među odsutnima dogodio bi se samo »ugovor«, ali ne i sakrament; dok je s druge strane jedan dio teologa sakramentalnu formu vidio u svećeničkom blagoslovu i smatrao da ako bi nedostajao taj blagoslov, ženidbeni ugovor bio bi valjan, ali ne bi bio sakrament.¹⁰

Čini se da je Učiteljstvo uvijek jasno govorilo u korist nerazdvojjivosti ženidbenog ugovora i sakramenta. Tako Pio IX. u svom naučavanju zastupa načelo »nerazdvojjivosti« i potvrđuje kako je ženidbeni ugovor među krštenima uvijek sakrament i stoga ako bi se isključio sakrament iz ženidbenog ugovora, bio bi ništavan i sam ugovor.¹¹ Također i papa Lav XIII. u nekoliko dokumenata¹², od kojih najodlučnije u enciklici *Arcanum divine sapientie*, potvrđuje ne samo da su ugovor i sakrament nerazdvojjivi nego i da postoji apsolutna istovjetnost među njima. Također se očitovala Rimaska Rota 1910. godine, smatrajući da se nauka o istovjetnosti ugovora i sakramenta treba držati kao »proxima fidei«¹³. Sva ova prethodna tradicija biva sadržana u kan. 1012 CIC iz 1917. godine koji u §1 izriče da je ženidbeni savez među krštenima uzdignut na dostojanstvo sakramenta i u §2 određuje

8 J. M. Serrano Ruiz, *L'ispirazione conciliare nei principi generali del matrimonio canonico*, in *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna 1991, 51–52.

9 Usp. C. Corecco, *Il sacerdote ministro del matrimonio? Analisi del problema in relazione alla dottrina della inseparabilità tra contratto e sacramento*, nei lavori preparatori del Concilio Vaticano I, *La Scuola Cattolica*, 98 (1970) 352–353; R. Gerardi, *I problemi della determinazione della struttura ileomorfa e del ministro nel sacramento del matrimonio*, *Lateranum* 54 (1988) 299; G. Leclerc, *De consensu matrimoniali sub aspectu theologico*, in *Pontificia commissio codici iuris canonici recognoscendo*, *Acta Conventus Internationalis Canonistarum*, Città del Vaticano 1970, 490.

10 Melcior Cano je zastupao tu teoriju, odnosno mišljenje da je bitni element za ostvarenje sakramentalnosti nužna forma koja bi bila identična s blagoslovom svećenika koji bi bio ujedno i djelitelj sakramenta.

11 Pio IX, »*Sillabo di errori*« (a. 1864), in *CIC Fontes*, II, n. 543, 1000–1009.

12 Leone XIII, *Lettera Ci siamo* (1. VI. 1879), in *CIC Fontes*, III, n. 577, 132–135; Enciclica *Arcanum* (10. II. 1880), in *CIC Fontes*, III, n. 580, 153–167; *Lettera Il divisamento* (8. II. 1893), in *CIC Fontes*, III, n. 617, 393–398.

13 *Acta Apostolicae Sedis*, 2 (1910), 933.

stoga da »inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso sacramentum«¹⁴.

Rasprava o načelu »nerazdvojjivosti« ponovno je postala aktualna nakon II. vatikanskog sabora, i to u perspektivi jedne nove pojave krštenih koji ne vjeruju. Ovoj problematici se pristupilo nadasve s pastoralnog i teološkog vidika, a ponovno biva prisutna i u dokumentima Učiteljstva, dokumentima biskupskih konferencija, kao i u raspravama teologa i pravnika. Autori u pogledu problema vezanog za ženidbu krštenih koji ne vjeruju podijeljeni su u dva suprotna tabora: jedni brane načelo nerazdvojjivosti, dok se drugi opredjeljuju za razdvojjivost ugovora i sakramenta kako bi se lakše došlo do rješavanja pastoralnih problema. Autori koji se opredjeljuju za razdvojjivost između ugovora i sakramenta, ne predstavljaju jednu jedinstvenu liniju i njihovo stajalište često nije utemeljeno jer se zasniva samo na različitim sumnjama i rezerviranosti spram tradicionalnog učenja o načelu nerazdvojjivosti.¹⁵ Često ti autori ne temelje svoje stajalište na doktrinalnim osnovama samog načela nerazdvojjivosti, nego samo na posljedicama koje iz njega proizlaze u odnosu na situaciju krštenih nevjernika, polazeći često u svojim razmišljanjima od odnosa vjere i sakramenta ženidbe. Naime, neki od njih drže da odnos između ženidbenog ugovora i sakramenta nije riješeno pitanje jer ne postoji o tome dogmatska definicija, stoga je apsolutna nerazdvojjivost ugovora i sakramenta teško spojiva s pastoralnim orijentacijama.¹⁶ Kada se kaže da krštenje snagom svoga posvećenja ima duboke posljedice na cijeli kršćanski život subjekta, što smatraju neki od ovih autora, u stvarnosti se skoro posve depersonalizira milost i sakrament biva viđen kao nešto odviše »automatsko« ili »mehaničko«, nešto što ne bi vodilo računa o nakani subjekta. Za njih je neprihvatljivo stajalište da sakramentalnost ne ovisi o vjeri i nakani subjekata, odnosno zaručnika.

Autori koji zastupaju načelo »nerazdvojjivosti«, polaze od stajališta da krštenje čovjeka čini novim stvorenjem, utiskuje neizbrisivi karakter i stoga daje mogućnost, odnosno sposobnost za primanje drugih sakramenata. Dakle, naravna stvarnost, naravni ženidbeni ugovor biva sakrament snagom krštenja supružnika.¹⁷ Također i papa Ivan Pavao II. u pobudnici *Familiaris Consortio* ističe: *Krštenjem su muž i žena konačno ucijepljeni u novi i vječni savez, u zaručnički savez Krista s Crkvom. Upravo zbog toga nerazorivog ucijepljenja, prisna zajednica bračnoga života i ljubavi koju je Stvoritelj zasnovao, uzdignuta je i uznesena u zaručničku ljubav Krista, podržavana i obogaćivana njegovom otkupiteljskom silom*¹⁸. Valjana ženidba među

14 Ista formulacija je ponovljena i u aktualnom Zakoniku kanonskog prava, kan. 1055 §2.

15 Usp. D. Baudot, *L'inséparabilité entre le contrat et le sacrement de mariage*, Roma 1987, 260.

16 Usp. J. Manzares, *Habitudo matrimonium baptizatorum inter et sacramentum: omne matrimonium duorum baptizatorum estne necessario sacramentum?*, *Periodica de re morali canonica liturgica*, 67 (1978) 35–71.

17 »... držim potrebnim istaknuti da je sakrament ona ista stvarnost naravne ženidbe... ona je sakrament ako se radi o dvoje krštenih« (Z. Grochowski, *Fondamenti teologici del matrimonio nel diritto canonico*, *Ephemerides iuris canonici*, 46 (1990), 342.

18 Ivan Pavao II, *Familiaris consortio*, br. 13, KS, Zagreb 1981.

krštenima je naravni savez koji je Krist uzdignuo na dostojanstvo sakramenta. Stranke samo ukoliko su krštene, mogu realizirati ovaj savez koji je stvarni sakrament jedinstva Krista i Crkve. Autori dalje ističu da za realiziranje sakramenta nije nužna samo ženidbena privola nego i činjenica da su tu privolu izrekle krštene osobe. Dakle, nužni elementi za sakrament ženidbe, po njihovom mišljenju, bili bi krštenje i ženidbena privola.

Vidljivo je da objektivno postojanje sakramenta ne ovisi o subjektivnoj vjeri budućih supružnika. Dakle, da bi se valjano podijelio sakrament ženidbe krštenoj osobi, po sebi nisu nužne ni osobna vjera ni izričita nakana za primanje sakramenta; dovoljno bi bilo da krštena osoba hoće stvarno sklopiti pravu, jedinstvenu i nerazrješivu ženidbu.¹⁹ Nužna je, naime, nakana za sklapanje ženidbe, međutim ta nakana ne može se poistovjećivati s vjerom stranaka. Vjera doista ima veliku važnost za plodnost sakramenta, ali većina crkvenih pravnikâ koji zastupaju načelo »nerazdvojjivosti« drži da tko nastoji zaista vjenčati se, *ipso facto* ima potpunu i nužnu nakanu za tvorbu sakramenta — budući da to nije ništa drugo doli isti naravni ženidbeni savez uzdignut na dostojanstvo sakramenta.²⁰ Možemo potvrditi da Učiteljstvo, kako koncilsko tako i postkoncilsko, bar zasad drži jasnim načelo »nerazdvojjivosti«, što svjedoči i kan. 1055 §2 novog Zakonika.

Iako je uzrok mnogih rasprava, načelo »nerazdvojjivosti« se drži sigurnim naukom koji treba slijediti. Međutim, taj nauk se ne drži nepromjenljivim te je otvoren teološkom istraživanju.²¹ Naravno, ovdje moramo istaknuti da današnje prilike i sve veća pojava krštenih »nevjernika«, odnosno sve veće teškoće na pastoralnom području, ne idu u prilog tom načelu.

2. Ženidba krštenih i isključenje sakramentalnog dostojanstva u crkvenim dokumentima

Problemom isključenja sakramentalnosti ženidbe bavili su se neki od temeljnih službenih dokumenata Crkve: Međunarodna teološka komisija sa »Šesnaest teza o sakramentu ženidbe« i dokumentom »Prijedlozi o nekim doktrinalnim pitanjima vezanim uz kršćansku ženidbu«²²; Biskupska Sinoda iz 1980. sa svojim »Popi-

19 Usp. C. Burke, La sacramentalità del matrimonio: riflessioni canoniche, in *Sacramentalità e validità del matrimonio nella giurisprudenza del Tribunale della Rota Romana*, Studi giuridici, 36, Città del Vaticano, 1995, 142; U. Navarrete, Matrimonio cristiano e sacramento, in *Amore e stabilità nel matrimonio*, Roma 1976, 66; C. Corecco, Il nesso fra contratto e sacramento nel matrimonio, in *Chiesa per il mondo*, Bologna, 1974, 75–76; R. Gerardi, I problemi della determinazione della struttura ileomorfa e del ministro nel sacramento del matrimonio, *Lateranum*, 54 (1988) 316–317.

20 U. Navarrete, Matrimonio cristiano e sacramento, in *Amore e stabilità nel matrimonio*, Roma 1976, 72.

21 *Communicationes*, 15 (1983) 222.

22 Commissione Teologica Internazionale, »Sedici tesi sul sacramento del matrimonio« (testo di G. Martelet approvato dalla CTI in »forma generica«), in *Enchiridion Vaticanum*, VI, 463–478; »Proposizioni su alcune questioni dottrinali riguardanti il matrimonio«, in *Enchiridion Vaticanum*, VI, 479–510.

som prijedloga²³ i također pobudnica Ivana Pavla II. *Familiaris consortio*. Treba napomenuti da su ovi dokumenti više teološkog i pastoralnog karaktera, a samo dijelom pravnog. Međutim važno je osvrnuti se na njih kako bi se što primjerenije imalo uvid u problematiku i rješenja vezana uz pitanje isključenja sakramentalnosti, potrebitosti osobne vjere i sakramentalne nakane za krštene i posebno za krštene »koji ne vjeruju«.

2.1. Dokumenti Međunarodne teološke komisije

U tekstovima dokumenata se podcrtava kako sakrament ženidbe prenosi milost kao i svi drugi sakramenti, a vjera je pretpostavljena kao »causa dispositiva« za plodni učinak sakramenta. Međutim, s druge strane valjanost sakramenta nužno ne uključuje njegovu plodnost. Iz nekih od tekstova²⁴ Komisije može se zaključiti da minimalni uvjet potreban za valjanost sakramenta ženidbe je nakana »činiti ono što čine Krist i Crkva«. Svakako, ne može se miješati nakana s osobnom vjerom stranaka, međutim potpuni izostanak vjere, iako nije ona ta koja čini sakramentalnost ženidbe, može izazvati opravdanu sumnju o postojanju ispravne nakane potrebne za valjano sklapanje braka, odnosno valjano slavljenje sakramenta ženidbe.²⁵ Proučavajući dokumente Komisije, dolazimo do zaključka da ona ipak na jedan način ističe presudnu važnost osobne vjere za sakramentalnu ženidbu, gdje je valjanost određena osim od krštenja također i od žive vjere jer o njoj ovisi postojanje nužne ispravne nakane »činiti što čini Crkva« kad slavi sakrament. Odnosno, možemo zaključiti kako se precizira da ispravna nakana nastaje i hrani se živom vjerom — stoga bi potpuni izostanak vjere izazvao pomanjkanje potrebne nakane. Stav Komisije čini se prilično nejasnim jer, iako se ističe neovisnost sakramenta ženidbe o osobnoj vjeri, u isto vrijeme tu istu vjeru drže potrebnim elementom za postojanje sakramentalne nakane — dakle, za valjanu sakramentalnu ženidbu osim nakane da se očituje privola od krštenih stranaka, još bi se tražila nakana »činiti što čini Crkva« ili nakana koja nastaje od vjere. Pojednostavljeno rečeno, Komisija naučava da od osobne žive vjere na neki način nastaje ispravna sakramentalna nakana koja je potrebna za valjano slavljenje sakramenta ženidbe, odnosno ne može biti valjanog sakramenta ženidbe gdje nema ispravne nakane, a ne može biti ispravne nakane tamo gdje nema žive vjere. Dakle Komisija ipak smatra da je osobna vjera barem indirektno potrebna za valjanost sakramenta ženidbe. Neki od autora ne dijele ovo mišljenje i ističu kako nije specifična

23 Sinodo dei Vescovi 1980, »Elenco delle proposizioni«, in *Enchiridion Vaticanum*, VII, 695–829.

24 Commissione Teologica Internazionale, »Proposizioni su alcune questioni dottrinali riguardanti il matrimonio«, n. 2. 3, u *Enchiridion Vaticanum*, VI, 492.

25 P. Delhaye, Proposizioni sulla dottrina del matrimonio cristiano. Commissione Teologica Internazionale, *La Civiltà Cattolica*, 129 (1978) III, 511.

nakana da se realizira obred Crkve ono što čini ženidbu sakramentom nego nakana da se očituje valjana ženidbena privola.²⁶

2.2. Biskupska sinoda 1980.

Tema o odnosu vjere i sakramenta ženidbe koju je započela Međunarodna teološka komisija nastavljena je na Biskupskoj sinodi 1980. Sinoda je predstavila svoje zaključke u 43 prijedloga, gdje se u dvanaestom prijedlogu obradilo pitanje odnosa vjere i sakramenta.²⁷ U tekstu se ističe kako ženidba kao i drugi sakramenti ne samo da pretpostavljaju vjeru nego je i hrane, jača, izražava — međutim, ne iznosi se na koji način i uolikoj mjeri je vjera stranaka zahtijevana za valjanost sakramenta. U istom tekstu se iznosi da je već samo zahtijevanje slavljenja ženidbe dovoljan znak vjere kada je to traženje potaknuto religioznim pobudama. Također se ističe potreba prosuđivanja stupnja zrelosti vjere stranaka kao i prisutnost nakane »činiti što čini Crkva«. Sinoda ističe da nakana koja se traži za valjanost sakramenta, ne može biti prisutna ako ne postoji također bar minimalna nakana vjerovati s Crkvom. U jednom od brojeva²⁸ ovog prijedloga drži se potrebnim pažljivo ispitivanje može li se tvrdnja »da valjana ženidba među krštenima je uvijek sakrament« primijeniti na one koji su izgubili vjeru, te se savjetuje da se odrede pastoralni kriteriji kako bi se omogućilo što uspješnije rješavanje ove problematike. Vidljivo je da tekstovi Sinode potvrđuju potrebitost vjere — ako ne direktno, onda preko nužne nakane koja na neki način treba biti sakramentalna, i tako slijede argumentaciju i stav Međunarodne teološke komisije.

2.3. Pobudnica *Familiaris consortio*

Familiaris consortio Ivana Pavla II. otvoreno pristupa problemu i na jasan način pokazuje aktualnu orijentaciju Učiteljstva o pitanju potrebne vjere i nakane za sakrament ženidbe u odnosu na slučaj krštenih »nevjernika«. U dokumentu se ističe da vjera zaručnika može biti na različitom stupnju te je dužnost pastira da je otkrije, hrane i dovedu do zrelosti. Međutim, ističe se da se trebaju shvatiti razlozi koji Crkvu navode da se slavlju pripusti i onoga koji je nesavršeno raspoložen.²⁹ Ističe se nadalje da je sakrament ženidbe sakrament jedne stvarnosti koja postoji već u stvaranju i voljom Stvoriteljevom i u tome se razlikuje od svih drugih sakramenata. Ženidba je već od početka čovječanstva uživala svet i religiozan karakter, a ženidbeni savez krštenih je uzdignut na dostojanstvo sakramenta, ali to uzdiza-

26 Usp. U. Navarrete, *Matrimonio cristiano e sacramento*, in *Amore e stabilità nel matrimonio*, Roma 1976, 73; F. Bersini, *I cattolici non credenti e il sacramento del matrimonio*, *La Civiltà Cattolica*, 127 (1976) IV, 557.

27 Sinodo dei Vescovi 1980, »Elenco delle proposizioni«, in *Enchiridion Vaticanum*, VII, n. 12, 714–718.

28 Radi se o broju četiri dvanaestog prijedloga, u *Enchiridion Vaticanum*, VII, br. 12, 717.

29 Ivan Pavao II, *Familiaris consortio*, br. 68, KS, Zagreb, 1981.

nje nije promijenilo narav tog saveza.³⁰ Ako je sakrament naravni savez uzdignut u red milosti, slijedi da konstitutivni elementi sakramenta trebaju biti identični s konstitutivnim elementima istog ženidbenog saveza. Prema tome, vidljivi znak sakramenta bila bi uzajamna privola zaručnika.

Papa u dokumentu govori o nakani stranaka, držeći da je već odluka zaručnika da se vjenčaju prema religioznom obredu jedan čin za sebe koji pokazuje u njima bar implicitnu nakanu da pristaju na ono što Crkva kani činiti kada slavi ženidbu. Tumači se također kako nije moguće odrediti kriterije za pripuštanje crkvenom slavljenju sakramenta ženidbe, kriterije koji bi imali u vidu stupanj vjere zaručnika — prije svega zato što vjera nije mjerljiva³¹ i što postoji opravdan rizik da se stave pod sumnju već proslavljene ženidbe — kao i sakramentalnost brojnih ženidbi odijeljene braće, što ne bi bilo u skladu s tradicijom Crkve. Tekst apostolske pobudnice jasno potvrđuje da pomanjkanje vjere ili njena prisutnost u minimalnom stupnju nije uzrok nevaljanosti sakramenta ženidbe krštenih.³² Papa također potvrđuje da se kriterij za isključenje, odnosno nedopuštanje slavljenja sakramenta ženidbe zaručnicima, ne bi temeljio na pozitivnom traženju stupnja njihove vjere, nego na njihovoj izravnoj i izričitoj volji da odbace »ono što Crkva želi učiniti« kad slavi ženidbu krštenih.³³ Dakle, nepripuštanje slavlju predviđeno je samo za one zaručnike koji odbacuju »izričito i formalno ono što Crkva želi učiniti kada slavi ženidbu krštenika« jer u tom slučaju »slavlje koje ipak traže ne priječi Crkva, već to čine oni sami«. Kao što se može vidjeti, tekst Papine pobudnice se osvrće na slučaj u kojem se treba uskratiti crkveno slavljenje sakramenta krštenim osobama koje ga zahtijevaju, ali se nameće pitanje kako definirati sadržaj ispravne nakane da bi se znalo u kojim situacijama je došlo do njenog izričitog i formalnog odbacivanja. Čini se da na ovo pitanje nije dan odgovor.

Mnogi autori tumače i daju različite odgovore što se tiče problema sadržaja nakane. Tako jedan dio autora smatra da je nužna samo ona nakana koja bi bila identična s prihvaćanjem volje Božje na stvarateljskom planu, dakle postoji nedovoljna nakana kad se ne prihvaća jedan ili više oblika tog stvarateljskog plana.³⁴ Drugo je tumačenje da odbijanje prave nakane postoji ako je duševno raspolože-

30 F. Bersini, *I cattolici non credenti e il sacramento del matrimonio*, *La Civiltà cattolica*, 127 (1976) IV 549.

31 F. Bersini, *Il matrimonio dei cattolici non credenti nella Familiaris consortio*, *Rivista del Clero Italiano*, 63 (1982) 354.

32 Usp. A. M. Abate, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia, 1985, 201; F. Bersini, *Il matrimonio dei cattolici non credenti nella Familiaris consortio*, *Rivista del Clero Italiano*, 63 (1982) 354; E. Ferasin, *Il matrimonio interpella la Chiesa*, Torino, 1983, 221–222; M. Pompedda, *Mancanza di fede e consenso matrimoniale*, in *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milano, 1993, 421–422.

33 C. Burke, *La sacramentalità del matrimonio: riflessioni canoniche*, in *Sacramentalità e validità del matrimonio nelle giurisprudenze del Tribunale della Rota Romana*, Studi giuridici, 36, Città del Vaticano, 1995, 144–145.

34 Usp. A. M. Abate, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia, 1985, 203–204.

nje apsolutno protivno sakramentu. Ovo tumačenje precizira da protivljenje sakramentu mora biti apsolutno, na neki način ukorijenjeno i nadmoćno.³⁵ Jedan dio pravnika smatra da se odbijanje nakane ili nedovoljna nakana konkretizira svaki put kada postoji odbijanje, odnosno neprihvatanje sakramenta.³⁶ Postoji također mišljenje prema kojemu se ne može pripustiti slavljenju ženidbe one koji odbacuju katoličke vjerske istine, dakle one koji se nalaze u situaciji pomanjkanja vjere.³⁷ Mišljenje je jednog drugog djela autora da Papa tekstom *Familiaris consortio* br. 68 nudi važne pastoralne odgovore, no ostavljajući otvorenima teološka pitanja. Smatraju da dokument ne određuje traži li se izričita vjera u Kristov misterij i da ne daje kriterije ni za određivanje implicitne vjere.³⁸

Možemo zaključiti da dokument ne drži vjeru potrebnim elementom. Također slijedeći tekst dokumenta, dolazi se do zaključka da manjak vjere nužno ne poništava ispravnu nakanu, a nedostatak sakramentalne nakane ne priječi valjano slavljenje sakramenta ženidbe.

Na kraju trebamo istaknuti da Papa ovim dokumentom ne nudi jednu teološku raspravu o odnosu vjere i sakramenta ženidbe, nego daje teološki utemeljene odgovore i, kao što smo vidjeli, daje upute više za pastoralno područje.

3. Isključenje sakramentalnog dostojanstva ženidbe

Mogli bismo reći da pitanje isključenja sakramentalnog dostojanstva u posljednje vrijeme zauzima vodeće mjesto u raspravama na području crkvenog prava. Svakako je jedan od razloga za aktualnost tog pitanja trenutna situacija u kojoj imamo sve više krštenih koji ne prakticiraju vjeru ili se čak unatoč činjenici krštenja deklariraju kao nevjernici, međutim žele sklopiti brak u crkvi — vjerojatno radi estetski prikladnog ambijenta i ceremonije. U zadnja dva desetljeća kanonski pravници na poseban način pokušavaju pronaći adekvatno rješenje problema vezanih uz sakramentalnost ženidbe krštenih osoba koje ne vjeruju. Ovdje ćemo pokušati iznijeti neka stajališta koja se protežu između dvije ekstremne opcije: prve koja drži da sakramentalnost ni na koji način ne može biti isključena od strane stranaka koje sklapaju brak³⁹; i druge koja smatra da je za valjano sakramentalno

35 Usp. F. Bersini, Il matrimonio dei cattolici non credenti nella *Familiaris consortio*, *Rivista del Clero Italiano*, 63 (1983) 356; G. De Paoli, Fede e sacramento del matrimonio, in *Matrimonio, fede e sacramento*, Padova, 1988, 28.

36 Usp. Z. Grochowski, L'errore circa l'unità, l'indissolubilità e la Sacramentalità del matrimonio, in *Error determinans voluntatem (can. 1099)*, Studi giuridici, Città del Vaticano, 1995, 7–21; E. Ferasin, *Il matrimonio interpella la Chiesa*, Torino, 1983, 227; F. Alarcón, *El matrimonio celebrado sin fe*, Almería, 1988, 169.

37 Usp. M. F. Pompedda, Mancanza di fede e consenso matrimoniale, in *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milano 1993, 425.

38 E. Ferasin, *Il matrimonio interpella la Chiesa*, Torino, 1983, 222–223.

39 Autor koji zastupa ovo mišljenje ocijenjeno kao ekstremno je Orio Giacchi. Usp. O. Giacchi, *Il consenso nel matrimonio canonico*, Milano 1973.

sklapanje braka potrebno imati i osobnu vjeru i pozitivnu sakramentalnu nakanu.⁴⁰ Jedno od tih stajališta je da sakramentalnost ne može biti isključena pozitivnim činom volje, jednako i s istim posljedicama kao eventualno isključenje jednostii, nerazrješivosti ili drugih bitnih elemenata ženidbe. Po ovom mišljenju mogla bi biti isključena sakramentalnost ako bi s njom došlo do isključenja same ženidbe, posebice se ističe »pretežna volja« i isključenje sakramentalnosti se promatra pod vidom potpune simulacije (himbe).⁴¹ Dio suvremenih kanonskih pravnika nastoji uvrstiti isključenje sakramentalnosti u kontekst djelomične (parcijalne) simulacije ženidbe. Oni naime drže da sakramentalnost isključena pozitivnim činom volje čini ženidbu ništavnom bez obzira na »pretežnu volju«. ⁴² Međutim, predstavnici ove teorije ne iznose to s jasnoćom i u načinu argumentiranja ne razlikuju se bitno od prethodnog mišljenja. Možemo reći da je malo autora koji na jasan način ističu ništavnost ženidbe u slučaju isključenja sakramentalnosti pozitivnim činom volje. ⁴³ Neki od ovih autora, posebice Z. Grocholewski, ističu da sakramentalnost spada na samu narav kršćanske ženidbe na isti način kao jednost i nerazrješivost, odnosno ona je element bez kojeg, po Božjem utemeljenju, ne može biti prave ženidbe. ⁴⁴ Drži nadalje da bi isključenje sakramentalnosti pozitivnim činom volje bilo dostatno za ništavnost ženidbe, odnosno isključenje sakramentalnosti promatra pod vidikom parcijalne simulacije i podcrtava da sakramentalnost može biti isključena na isti način i s istim posljedicama kao i isključenje bitnih svojstava ženidbe. ⁴⁵ Moramo istaknuti da je Grocholewski prvi autor koji je otvoreno i jasno nastojao pobiti dosadašnje mišljenje prema kojemu je moguće isključiti sakramentalnost samo ako se isključi i sama ženidba.

Priznajući načelo »nerazdvoživosti« ugovora i sakramenta, izgledalo bi da isključenje sakramentalnosti uključuje i isključenje same ženidbe, dakle radilo bi se u tom slučaju o potpunoj simulaciji ženidbene privole. Međutim ovakva interpretacija ne bi vodila računa o bitnoj razlici koja postoji između pozitivnog čina volje kojim se isključuje sama ženidba (potpuna simulacija) i čina kojim se, unatoč tomu

40 Autori koji zastupaju ovu poziciju su D. Faltin i J. M. Serrano Ruiz; Usp. D. Faltin, *L'esclusione della sacramentalità del matrimonio con particolare riferimento al matrimonio dei battezzati non credenti*, in *La simulazione del consenso matrimoniale canonico*, Studi giuridici, 22, Città del Vaticano, 1990, 57–94; J. M. Serrano Ruiz, *L'ispirazione conciliare nei principi generali del matrimonio canonico*, in *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna, 1991, 15–97.

41 Usp. F. Cappello, *Tractatus canonico moralis de sacramentis, V, De matrimonio*, Torino, 1961, 531; A. Abate, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia, 1985; F. Aznar Gil, *El nuevo derecho matrimonial canónico*, Salamanca 1985, 327; C. Burke, *La sacramentalità del matrimonio: riflessioni canoniche*, in *Sacramentalità e validità del matrimonio nella giurisprudenza del Tribunale della Rota Romana*, Studi giuridici 36, Città del Vaticano, 1995, 46–148.

42 Usp. R. Sebott — C. Marucci, *Il nuovo diritto matrimoniale della Chiesa*, Napoli, 1985.

43 Usp. Z. Grocholewski, *Crisis doctrinae et iurisprudentiae rotalis circa exclusionem dignitatis sacramentalis in contractu matrimoniali*, *Periodica de re morali canonica liturgica*, 67 (1978) 284–285.

44 Z. Grocholewski, *L'esclusione della dignità sacramentalità del matrimonio come capo autonomo di nullità matrimoniale*, *Monitor ecclesiasticus*, 121 (1996) 229.

45 *Ibid.*, str. 225.

što se želi ženidba, isključuje sakramentalnost (djelomična simulacija). Iako i Zakonik kanonskog prava ističe načelo »nerazdvoživosti«, također ističe i načelo po kojem pravna zabluda o sakramentalnosti ima isti učinak na privolu kao što ima zabluda o bitnim svojstvima ženidbe, odnosno o jednosti i nerazrješivosti ženidbe (kan. 1099). Dakle sakramentalnost, iako ne spada u bitna svojstva ženidbe, što se tiče privole ima iste osobine kao i jednost i nerazrješivost. Vidljivo je da tko pozitivnim činom volje isključi neki od bitnih elemenata ili nekog bitnog svojstva ženidbe, isključuje objektivno i samu ženidbu ukoliko ženidba ne može postojati bez tih elemenata. Prema tome, svako parcijalno isključenje o kojem se govori u kan 1101 §2 nužno uključuje objektivno isključenje ženidbe.

Budući da među krštenima ne može biti ženidbe a da nije sakrament (kan. 1055 §2), može se zaključiti da bi u slučaju isključenja sakramentalnosti ženidba bila ništavna na isti način kao i u slučaju isključenja bitnih elemenata ili svojstva,⁴⁶ tj. to isključenje bi trebalo biti promatrano pod vidikom parcijalne simulacije. Ako se smatra da je sakramentalnost element bez kojeg ženidba ne može postojati, onda nije moguće držati da isključenje sakramentalnosti ne uzrokuje nedostatak privole.⁴⁷

Iako se je u crkvenom pravosuđu isključenje sakramentalnosti promatralo pod vidikom potpune simulacije, odnosno kao isključenje same ženidbe, tendencija je pravosuđa da se to isto isključenje promatra kao autonomno poglavlje nevaljanosti ženidbe. Takva tendencija se može osjetiti ako promatramo praksu Rimske Rote i ženidbene parnice koje su obrađivane u posljednja dva desetljeća, posebice parnice, c. Serrano⁴⁸ i c. Stankiewicz.⁴⁹

Zaključno razmišljanje

Treba istaknuti da je područje u kojemu smo predstavili naš argument kanonsko pravo i zato smo govorili isključivo o valjanosti ženidbe u slučaju isključenja sakramentalnosti, odnosno nismo se bavili pitanjem koje bi obrađivalo plodni učinak sakramenta ženidbe. Analizirajući dokumente učiteljstva, došli smo do zaključka da pitanje manjka vjere i njegov učinak na privolu predstavljaju jedan slo-

46 U. Navarrete, I beni del matrimonio: elementi e proprietà essenziali, in *La nuova legislazione canonica, Studi giuridici*, 10, Città del Vaticano, 1986, 94–95.

47 Usp. Z. Grochowski, L'esclusione della dignità sacramentale del matrimonio come capo autonomo di nullità matrimoniale, *Monitor ecclesiasticus*, 121(1996) 229–230; P. A. Bonnet, Il consenso matrimoniale, in *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna, 1991, 204; F. Bersini, *Il nuovo diritto matrimoniale canonico*, Torino, 1994, 111.

48 Usp. *coram* Serrano, *Romana* 18. 4. 1986., Apostolicum Rotae Romanae Tribunal, *Decisiones seu sententiae*, 78(1986) 287–298; *coram* Serrano, *Beneventana* 1. 6. 1990., Apostolicum Rotae Romanae Tribunal, *Decisiones seu sententiae*, 82(1990) 431–445.

49 Usp. *coram* Stankiewicz, *Bononien* 29. 4. 1982., Apostolicum Rotae Romanae Tribunal, *Decisiones seu sententiae* 74(1982) 245–254; *coram* Stankiewicz, *Theatina* 26. 6. 1986., Apostolicum Rotae Romanae Tribunal, *Decisiones seu sententiae* 78(1986) 398–411; *coram* Stankiewicz, *Montisvidei* 25. 4. 1991., Apostolicum Rotae Romanae Tribunal, *Decisiones seu sententiae*, 83 (1991) 280–290.

žen problem koji je sve prisutniji u aktualnom društvu. Baveći se tim problemom, došlo se do zaključka da se za valjano primanje, odnosno slavljenje ženidbe ne zahtijeva osobna vjera i stoga manjak vjere ne bi nužno imao negativan učinak na valjanost sakramenta ženidbe. Ženidba među svim ostalim sakramentima uživa jednu posebnost: postoji u svojoj naravnoj dimenziji već u projektu stvaranja i baš iz tog razlog nema jednog specifičnog obreda koji bi manifestirao nadnaravni karakter, nego već ženidbeni savez slavljen među krštenima biva sakrament. Baveći se problematikom kan. 1101 §2 o isključenju — odnosno u našem primjeru o isključenju sakramentalnog dostojanstva pozitivnim činom volje — vidjeli smo da bi se u tom slučaju isključilo nešto što bitno spada na ženidbu i da bi ženidba postala nevaljanom. Sve do prije nekoliko godina prevladavalo je mišljenje da je moguće isključiti sakramentalnost samo u slučaju u kojem bi stranka, kako ne bi došlo do sakramenta, isključila i samu ženidbu. U posljednje vrijeme, bilo u kanonskoj pravnoj znanosti, bilo u pravosuđu, mogu se susresti stavovi koji drže da sakramentalnost može biti isključena na isti način na koji bivaju isključena bitna svojstva ženidbe. Sakramentalnost ženidbe pripada naravi ženidbe među krštenima na isti način kao i bitna svojstva, dakle ona je element bez kojeg ženidba krštenih ne može postojati, što znači da isključenje sakramentalnosti činil ženidbu ništavnom kao i isključenje bilo kojeg bitnog svojstva ženidbe.

CHRISTIAN MARRIAGE AND THE PRECLUSION OF SACRAMENTAL DIGNITY

Klara ČAVAR

Summary

From its beginnings humankind has assigned to the institution of marriage its intrinsic sanctity and religious character. In today's world people are ubiquitously opting for church weddings, be it for the sake of tradition or the social imperative, less commonly so for religious reasons. The issue of a valid marriage celebration, the effect of a lack of personal faith upon the sacrament of Matrimony, the requirement for proper intentions, and the problem of the preclusion of sacramentality by a positive act of the will are some of the issues which are dealt with in this essay.